

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QISH DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING SAVODXONLIGINI VA SO‘Z BOYLIGINI OSHIRISH USTIDA ISHLASH METODIKASI

Rahimxo‘jayeva Gulnora Abdullayevna

Toshkent viloyati Parkent tumani MMTBga qarashli

31-sonli maktabning Oliy toifali Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

KIRISH

Ma'lumki, boshlang'ich ta'lim — ta'lim tizimining poydevori hisoblanib, o'quvchilarni o'qitish sifati unga bog'liq bo'ladi va bu boshlang'ich maktab o'qituvchisi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Uzoq vaqt davomida ta'lim tizimida boshlang'ich maktab «ko'nikmalar maktabi» bo'lib keldi, ya'ni o'quvchi keyingi ta'lim olish uchun o'qish, yozish, hisoblash kabi asosiy ko'nikmalarni o'zlashtirishi kerak bo'lgan ta'lim bosqichi sifatida qaralgan. Bugungi kunda boshlang'ich maktab boshqacha tasavvur etiladi. Bugungi kunda u ta'lim tizimida bolaning birinchi tajribasi — ta'lim olish kuchlarini sinash joyi bo'lib qolishi kerak. Ushbu bosqichda faollikni, mustaqillikni rivojlantirish, idrok etish faolligini saqlab qolish va bola ta'lim dunyosiga shaxdam kirib borishi uchun sharoitlar yaratish, uning salomatligini va emotsional xususiyatlarini mustahkamlash muhim. Bugungi kunda o'quvchilarning aynan mana shu sifatleri ta'lim jarayoniga AKT'ni joriy etish bilan rivojlanayotganligining guvohi bo'lmoqdamiz. Boshlang'ich sinflar o'quv dasturida, ona tili, o'qish bolalarning lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqni o'stirish, adabiy-estetik tafakkurini kamol toptirish, nutq madaniyatini shakllantirish, nutq ta'sirchanligini ta'minlashning muhim omilidir", - deyiladi. Bu vazifalar grammatik mavzularni o'rganish, mashq 6 matnlarini kuzatish va tahlil qilish, maxsus lug'aviy-grammatik mashqlar orqali bajariladi. Lug'at ishida so'zning ma'nosi, talaffuzi va imlosi e'tiborda tutiladi. Bular ustida ishlashdan asosiy maqsad ehtiyoj sezilgan paytda o'quvchilarning ulardan nutqda foydalanishlariga erishish, o'zgarar nutqini anglashlarini ta'minlashdir. Buning uchun o'qituvchi ona tili va o'qish darslarida qo'llangan har bir so'zning va ta'limiy jarayonlarda: ekskursiya, o'zaro suhbat, turli tadbirlarda ishlatilgan

so'zlarning ma'nosiga e'tibor bilan qarashi, ularning qaysilari maxsus ishlashni taqozo etishini belgilab olishi kerak. O'quvchilarni notanish so'z va iboralar bilan tanishtirish. O'quvchilar darslikdagi so'z va iboralarga birinchi marta duch kelayotgan bo'lishi mumkin. Bu so'z yangi paydo bo'lgan so'z bo'lmasa ham, o'quvchining ma'nosini bilmaydi, demak, o'quvchi uchun yangi so'z hisoblanadi. Masalan, 1-sinf, „Ona tili“ darsligida xabib (do'st), dar-parda (oyna o'rniga shaffof qog'oz yopishtirilgan derazaparda), mag'rur (kekkaygan, mag'rur — kamtar), kamol (har tomonlama yetuk, to'kis, kamol topmoq — xazon bo'lmoq), xaroba (qarovsiz qolgan vayrona), qardosh (do'st, birodar, qarindosh-urug'), safdosh (harbiy xizmatda birga, tashkilotda birga), sarkarda (qo'mondan, lashkarboshi), zeb (bezak, ko'rk, husn), qasr (hashamatli saroy, ko'shk) kabi so'zlarga duch keladilar. Bunday so'zlarning ma'nosini sinonimlar keltirib kengaytirish yo'li bilan qarama-qarshi ma'noli so'zlar bilan izoh berish yo'li bilan, gap tuzish orqali ma'nosini yechish, rasmlar orqali tushuncha hosil qilish yo'li bilan tushuntirish mumkin. Bunday ishlash o'quvchilarda so'z ma'nolariga nisbatan sezgirlikni yuzaga keltiradi. Leksikologiya o'zbek tilining lug'at tarkibini o'rganadigan bo'limdir. Leksikologiya lug'at tarkibidagi so'zlarning nutqda ma'no ifodalash xususiyati, qo'llanish faolligi, boyib borishi, ba'zi so'zlarning eskirib, iste'moldan chiqib ketishi, ma'no ko'chish hodisasi kabilarni o'rganadi. Shu sababli leksikologiya lug'at ustida ishlash metodikasining lingvistik asosi hisoblanadi.[3] So'zni o'ziga yaqin tushuncha boshqacha ifoda etish bilan tushuntirish. Bunda tushuntiriladigan so'zning izohi qisqa va aniq bo'lishi kerak. Masalan, o'zboshimchalik

- o'z xohishicha ish tutish, ishni o'zi xohlaganicha bajarish; mutaxassis — biror hunar egasi;

shunqor - uzoq uchadigan ko'zi o'tkir qush; mesh — mol terisidan tikilgan idish; guldon — gul solib qo'yiladigan idish va boshq. O'qituvchi ta'limning har bir bosqichida o'quvchining nutq taraqqiyotida bo'ladigan o'zgarishlarini bilishi va unga tayanishi lozim. Har bir darsda o'quvchining lug'at boyligi, so'z boyligi oshib borishi lozim. O'quvchilarning lug'at ustida ishlashda, so'z boyligini oshirishda o'qituvchi zamonaviy usullardan foydalanishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Bular quyidagilar.

1. Tushuntirish-namoyish etish metodi. O'qituvchi tomonidan bilimlar tayyor xolda beriladi. Ona tilining qonun-qoidalari tushuntiriladi va mustahkamlanadi. Bu darsda o'quvchilar bayon qilinayotgan bilimlarni tinglaydilar va xotirada saqlashga harakat qilishlari kerak.

2. Muammoni bayon qilish metodi. O'qituvchi o'quvchilar oldigi ma'lum bir muammo qo'yadi va ularning mustaqil aqliy faoliyat ko'rsatishlarini ta'minlash orqali bu muammoni hal qila boshlaydi.

3. Qisman izlanuvchanlik metodi. Ta'limning bu metodi shu bilan xarakterliki, o'quvchi dars jarayonida ma'lum bir o'quv muammosini qo'yadi, ammo uni mustaqil hal qilish yo'llarini ko'rsatmaydi. Har bir o'quvchi muammoni mustaqil hal qilish uchun o'zicha izlanadi, ijodiy faoliyat ko'rsatadi. Muammoning o'qituvchi tomonidan qo'yilishi metodni qisman ijodiy qilib qo'yadi.

So'z va bo'g'inlarni o'rgatishda tovush va xarflarni alohida-alohida aytib o'qimaslikka, balki tovush va harflarni bo'g'inda to'g'ri qo'shib talaffuz qilishga, so'zlarni og'zaki nutqdagi kabi yaxlit xolda tovushlar uyg'unligiga rioya qilib o'qishga odatlantiriladi. O'quvchilar nutqini boyitishda maqollar katta ahamiyat kasb etadi. Maqollar o'qish uchun ham, suhbat uchun ham, hikoya tuzish uchun ham, grammatik tahlil va yozuv uchun ham juda qulay materialdir. Ular ixcham, sarmazmun va ta'sirchan bo'ladi; maqollar o'quvchilarning badiiy didini o'stiradi, nutqqa e'tibor bilan qarashga, to'g'ri, mantiqiy fikrlashga o'rgatadi, estetik tarbiyasida muhim o'rin tutadi. O'qish kitoblarida mavzuga bog'liq holda, o'zbek tili darsliklarida esa mashq matnlari ichida xilma-xil mavzularda juda ko'p maqollar beriladi. O'quvchilar maqollarni o'qib, o'qilgan asarning axloqiy muammosi bilan, hayotiy sharoit bilan bog'laydilar, ularning majoziy mazmunini, ayrim so'z va iboralarning ma'nosini tushuntiradilar. Natijada o'rni bilan maqollardan foydalana boshlaydilar. Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish darslarida lug'at ustida ish olib borish o'quvchilarning so'z boyligini oshirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Ona tili metodikasi ta'lim tizimining barcha bosqichlarida ona tilini o'qitishning izchillik va uzluksizligini ta'minlaydi. Maktabgacha tarbiya muassasasida, asosan, bolalarning nutqini o'stirish nazarda tutiladi. Boshlang'ich sinfda o'quvchilar nutqini o'stirishdan tashqari, ona tilidan elementar nazariy tushunchalarni amaliy

o'zlashtirishlari ham nazarda tutiladi. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi fani quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

1. Savod o'rgatish metodikasi, ya'ni elementar o'qish va yozishga o'rgatish. Bolalarga savod o'rgatish pedagogika fanidagina emas, balki ijtimoiy hayotda ham juda jiddiy masalalardan hisoblanadi.

2. O'qish metodikasi. Boshlang'ich sinflarda o'qish predmetining vazifasi bolalarni to'g'ri, tez (me'yorida), ongli va ifodali o'qish malakalari bilan qurollantirish hisoblanadi.

3. Grammatika, fonetika, so'z yasalishini o'rganish metodikasi. Bu bo'lim elementar to'g'ri yozuvga va husnixatga o'rgatishni, grammatik tushunchalar, boshlang'ich imlo malakalarini shakllantirishni nazarda tutadi.

4. Nutq o'stirish metodikasi. Bu bo'lim boshlang'ich sinflarda alohida o'rin tutadi. Bolalar birinchi navbatda tilni, nutqni o'quv predmeti sifatida anglyadilar, ular xohlagan va qiziqarli narsalarnigina emas, balki zaruriy narsa va hodisalar haqida o'ylab, rejali nutq tuzish zarurligini ham tushuna boshlaydilar. Ular o'zining grafik shakli bilangina emas, balki leksikasi, sintaktik va morfologik shakli bilan ham og'zaki nutqdan farq qiladigan yozma nutqni ham egallaydilar. Ona tili o'qitish metodikasining metodologik asosi borliqni bilish nazariyasidir. Bu fanning bosh vazifasi o'quvchilarning o'zbek tili lug'at boyligini to'liq o'zlashtirib olishlarini ta'minlashdir. Ma'lumki, jamiyatda til kishilar o'rtasidagi aloqaning zaruriy vositasidir. Tilning aloqa vositasi sifatidagi ahamiyati uzluksiz ortib boradi. Til borliqni oqilona, mantiqiy bilish vositasidir. Til birliklari yordamidagina bilish jarayonida umumlashtirish, tushunchani muhokama va xulosa bilan bog'lash amalga oshadi. Til va nutq tafakkur bilan uzviy bog'lanadi. Tilni egallash va nutq o'stirish bilan o'quvchining fikrlash qobiliyati ham o'sib boradi. Maktabning vazifasi tilni kishilar orasidagi munosabatning rivojlangan nozik quroliga aylantirish hisoblanadi. So'nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida ulkan iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlariga erishilayotganligi barcha sohalarda malakali kadrlar va yetuk mutaxassilarga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Bu o'z-o'zidan o'quvchilarimizning darslarga qiziqish xususiyatini oshirish va o'qituvchilarning har tomonlama ta'lim-tarbiyaga e'tiborini kuchaytirishni talab

etadi. Yuqoridagi talablarning ta'lim tizimi uchun juda muhim ekanligi, aksariyat xorijiy davlatlardagi kabi ta'lim va fan sohalari rivojlanishini baholash va monitoring qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan ilg'or tajribalarni sohaga jalb qilish kerakligini anglatadi. Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish, xalqaro standartlar talablarining joriy etilishi muhim ahamiyatga ega. O'quvchi matnni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlashadi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning Davlat ta'lim standarti (DTS) talablari bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan o'quv biluv ko'nikma-malakalari hamda bilimlarni egallashlariga yo'l ochiladi. Aynan o'qish ta'limida insonning, avvalo, o'zligini, qolaversa olamni anglashga boigan intilishlariga turtki beriladi. Shu maqsadda "O'qish kitobi" darsliklariga ona tabiat, atrofimizni o'rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqloq va milliy-ma'naviy qadriyatlar, xalqlar do'stligi va tinchlik kabi turli mavzular bo'yicha atroflicha tushunchalar berishga mo'ljallangan badiiy, axloqiy-ta'limiy, ilmiy-ommabop asarlar kiritiladi. O'qish darslari savod o'rgatish davrida o'quvchilarni bo'g'in, so'z va gaplar bilan tanishtirish va ularni o'qish, rasmlar asosida hikoya qilish tarzida uyushtirilsa, o'qish texnikasi egallangandan so'ng o'qish muayyan mavzular bo'yicha tanlangan badiiy, ilmiy ommabop matnlar yuzasidan olib boriladi "Kichik maktab yoshi - bu bolaning hayotidagi olti yoshdan o'n yoshgacha bo'lgan davr, u boshlang'ich maktabda o'qiyotgan paytidir." "Bu davrda o'qitish inson shakllanadigan asosiy faoliyatdir." Boshlang'ich sinflarda bolalar fanlarning boshlanishini o'rganishni boshlaydilar. Ushbu bosqichda psixikaning intellektual va bilim doirasi asosan rivojlanmoqda. Ushbu bosqichda ko'plab aqliy yangi shakllanishlar paydo bo'ladi, eskilari yaxshilanadi va rivojlanadi. "Maktab davri kognitiv funktsiyalarning intensiv rivojlanishi, hissiy-idrok etish, fikrlash, mnemonik va boshqalar bilan ajralib turadi". O'qish - bu keyingi o'rganish uchun zarur bo'lgan yangi bilimlarni olish vositasi. O'qishni o'rganmagan yoki kam o'qiydigan talaba muvaffaqiyatli bilim ololmaydi. Axir, maktabda o'qish jarayoni har doim bolalarning mustaqil ishlashini, birinchi navbatda kitob ustida ishlashni nazarda tutadi. O'quvchilar tomonidan o'qish texnikasini etarli darajada o'zlashtirmaslik, eng muhimi o'qilganlarni tushunish qobiliyati o'quv ishlarida

jiddiy qiyinchiliklar bilan birga keladi, bu esa o'quv qobiliyatsizligini keltirib chiqaradi. O'qishni o'rgatish muammosi pedagogik jarayonning eng muhim muammolaridan biri bo'lib, u doimo psixologlar va o'qituvchilar e'tiborini jalb qilib kelgan. Boshlang'ich maktabda o'tkaziladigan diagnostik tasvirlar o'qish qobiliyatlarini shakllantirishni nafaqat tezlik mezonlari (daqiqada so'zlar soni) yordamida, balki o'qishni tushunishni baholashni ham nazarda tutishiga qaramay, ko'plab o'qituvchilar uchun birinchi mezon asosiy hisoblanadi. Psixolog L.V. Shibaeva, o'qituvchi boshlang'ich maktabda g'amxo'rlik qiladigan o'qish texnikasi o'rnatilgan deb hisoblanadi va o'qish madaniy qadriyat maqomiga ega bo'lgan to'laqonli faoliyat sifatida rivojlanmaydi. Yangi ta'lim standartlari doirasidagi o'qish kompetensiyasi umuminsoniy ta'lim harakatlarini anglatadi va uni shakllantirish vositalaridan biri AKT texnologiyalaridan foydalanish hisoblanadi. Rivojlangan o'qish qobiliyatiga ega talaba nimani o'qishni biladi (adabiyot olamiga yo'naltirilgan), qanday qilib o'qishni biladi (o'qiganini etarlicha idrok etadi), badiiy texnika haqidagi g'oyalarga, uning didi va hissiyotlariga qarab. O'quvchining kompetensiyasi, adabiyotni idrok etish madaniyati, badiiy matnning obrazli mohiyatini tushunishga asoslanadi va og'zaki obrazlar tilini egallashni, asosiy adabiy tushunchalar tizimidagi yo'nalishni o'z ichiga oladi. Badiiy o'qish darslarini o'tkazishda o'qituvchilar o'quvchilarning o'qish tajribasini to'plash, o'qiganlarining ma'nosini anglash asosida o'qish texnikasini rivojlantirish, adabiyot, rasm, musiqa asarlarini taqqoslashni o'rgatishlari va doimiy o'qish istagini tarbiyalashlari kerak. O'qish qobiliyatini shakllantirish, biz bolalarni mualliflar, ularning pozitsiyalari bilan tanishtiramiz, bu asosan ularning asarlarida ifodalanadi. Biz bolalarni matnlarni taqqoslashga, badiiy ifoda vositalari bilan tanishtirishga, so'z bilan ehtiyot bo'lishga o'rgatamiz. O'qish darslari uchun tanlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlar bo'yicha ham bilim va tarbiya berishni ko'zda tutadi. Bular ichida istiqloq, vatan, ma'naviyat va tabiat haqidagi mavzular alohida ajralib turadi. Ulardan ko'zlangan maqsad o'zlikni anglash, istiqloq, vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularni uyg'otishdir. Shuni unutmash kerakki, har bir ta'limiy vazifani bajarishning aniq va ilmiy metodik usullari mavjud bo'lib, ular zamonaviy o'qitish usullari bilan boyitib borilmoqda. Bu vazifalar boshqalari bilan

o'zaro bog'liq holda va sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari jarayonida hal qilinadi. O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qish orqali inson borliq, jamiyat haqida bilimga ega bo'ladi, o'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. Boshlang'ich sinfda o'qish faoliyati barcha predmet darslarida amalga oshiriladi. Lekin o'qishga o'rgatishning yo'l-yo'riqlarini oqish metodikasi ishlab chiqadi. O'qish metodikasining kichik yoshdagi o'quvchilarning umumiy rivojlanish psixologiyasi, xususiyl metodika sohasidagi yutuqlar borliq fanlar yutug'i asosida shakllanib boradi. Hozir maktablarda o'qish izohli o'qish metodida olib borilyapti. Izohli o'qishga keyingi ma'ruzalarda to'xtalamiz. O'qish darslarida o'quvchilar tabiat, jamiyat, unda yashovchi, kishilar xayoti, ularning o'tmishi, hozirgi yashash tarzi, mashhur kishilari haqida, vatanning tabiati, ob-havosi, boyliklari, hayvonot dunyosi va boshqalar haqidagi bilimlarni egallaydilar. Bilim olish jarayonida ularga nisbatan munosabat uyg'onadi. O'quvchilar aqliy faoliyatini zarur shartlar bilan ta'minlash uchun o'qituvchi kichik yoshdagi o'quvchilarning diqqat xususiyatlarini yaxshi bilishi kerak. O'quvchilarda tanlab hikoyalash malakasini hosil qilishga bo'shlang'ich sinf o'qish darslarida keng qo'llaniladigan meto'dik usullar yordam beradi. Bunda hikoya qismiga chizilgan rasm asosida hikoyalash; hikoyadagi bu voqeani tasvirlovchi rasm asosida hikoyalash; tanlab qayta hikoyalashni talab etadigan savollarga javob berish. Darslardagi ko'rgazma vositalari, tarqatma materiallar, turli o'yinlar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirishda samarali usullar hisoblanadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'yinlarni yaxshi ko'rish bilan birga o'yin orqali ba'zi qoidalarni juda tez o'zlashtirib, uni uzoq vaqt esda saqlab qoladi. Masalan: "Kim ko'p baliq tutadi?", "Bekinmachoq" o'yini, "Kim oshdi?", "Tovush tanitish" kabi o'yinlar mavjud. Bu o'yinlar kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda kata qiziqish uyg'otadi. O'yinni tashkil qilishda sinf partalarining qatoriga qarab, o'quvchilar guruhlarga bo'linadi. Masalan birinchi sinflarda M tovushini tanishtirishda quyidagi "Tovush tanitish" o'yinidan foydalaniladi. Ikkita o'quvchi M tovushi qatnashgan so'zlardan navbat bilan ayta boshlaydi. O'quvchilardan biri to'xtab qolgach, boshqa o'quvchi davom ettiradi. Bunday o'yinlar yordamida o'quvchilar mazkur tovushning so'z boshi, so'z o'rtasi va so'z oxirida kelishini anglab oladilar. "Kim oshdi?" o'yinini o'tkazishda o'qituvchi besh daqiqa

ichida kim ko'p so'z o'qiy olishini tekshiradi. So'zlarni o'qishni boshlash va tugatish vaqtini o'qituvchi belgilaydi. Belgilangan vaqt ichida o'quvchilar ovoz chiqarib so'zlarni o'qiydilar va nechta so'z o'qiganlarini sanab beradilar. So'ralgan o'quvchi qaysi so'zga kelgani va shu so'z gacha nechta so'z o'qiganini aytadi. Kichik yoshdagi o'quvchilarda diqqat tez o'sadi. Ixtiyorsiz diqqatqiziqish bilan mustahkamlanishi sababli, har bir o'qituvchi o'z darsini qiziqarli va maroqli qilishga intiladi. Lekin shu narsani yodda tutish lozimki, o'quvchilarning diqqatini bevosita qiziqarli va maroqli bo'lmagan narsalarga ham qaratishga o'rgatish kerak. Chunki o'quvchida nozik va injiq diqqat paydo bo'lib qoladi. Ko'rgazmali idrok katta imkoniyatlarga ega. Eslab qolishda ko'rgazmalilikning o'zi emas, balki ularning nutq va amali faoliyat bilan biriktirilishi yuqori samaradorlikka olib keladi. Yuqorida ta'kidlangan metodlardan tashqari, boshlang'ich sinf o'qish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiya usullaridan "Aqliy hujum", "Tarmoqlash", "Guruhlar bilan ishlash", "Blis texnologiyasi" kabilardan ham foydalanish yaxshi samara beradi. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, har bir darsda qanday metoddan foydalanish, darsda qanday usullarni qollash o'qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi kerak. Ona tili o'qitish metodikasining metodologik asosi borliqni bilish nazariyasidir. Bu fanning bosh vazifasi o'quvchilarning o'zbek tili lug'at boyligini to'liq o'zlashtirib olishlarini ta'minlashdir. Ma'lumki, jamiyatda til kishilar o'rtasidagi aloqaning zaruriy vositasidir. Tilning aloqa vositasi sifatidagi ahamiyati uzluksiz ortib boradi. Til borliqni oqilona, mantiqiy bilish vositasidir. Til birliklari yordamidagina bilish jarayonida umumlashtirish, tushunchani muhokama va xulosa bilan bog'lash amalga oshadi. Til va nutq tafakkur bilan uzviy bog'lanadi. Tilni egallash va nutq o'stirish bilan o'quvchining fikrlash qobiliyati ham o'sib boradi. Maktabning vazifasi tilni kishilar orasidagi munosabatning rivojlangan nozik quroliga aylantirish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. G‘afforova T. va boshq. O‘qish kitobi. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik.-T.: —Sharq, 2014.
2. Qosimova K. va boshq. Ona tili o‘qitish metodikasi. – T.: «Nosir», 2009
- 3.R.Safarova, M.G‘ulomov, M.Inoyatova. Savod o‘rgatish darslari, Toshkent 2012-yil “Tafakkur” nashriyoti.
- 4.O‘qish 1-sinf o‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma, G.Boymurodova, X.Sattorova. Toshkent 2014-yil “Sharq” nashriyoti.
5. Sobirovna, U. M. (2022). Improving the educational system for children with disabilities. The Peerian Journal, 4, 20-22.
6. Sobirovna, U. M. (2022).